

Edirne ve Çevresinde Celvetîlik ve Celvetîler

DR. SELAMİ ŞİMŞEK

Araştırmacı - Yazar, Erzurum.

ÖZET

Azîz Mahmud Hüdâyî (ö. 1032/1623) tarafından Anadolu topraklarında tesis edilen Celvetîlik, Edirne ve çevresinde oldukça etkili olmuş tarikatlardan birisidir. Edirne başta olmak üzere, Gelibolu, Keşan, Şarköy, Çorlu ve Tekirdağ tarikatın faaliyetlerinin görüldüğü belli başlı merkezlerdir. Hasan Efendi (ö. 1014/1605), Dizdârzâde Ahmed Efendi (ö. 1032/1623), Saçlı İbrahim Efendi (ö. 1075/1664), Abdülhay Celvetî (ö. 1117/1705), Vahdetî Osman Efendi (ö. 1135/1722), Süleyman Zâtî Efendi (ö. 1151/1738), Yusuf Edirnevî (ö. 1153/1740-41), Ali Senâî Efendi (ö. 1200/1786), Hüseyin Şâhidî (ö. ?) ve Fahrî Ahmed Efendi (ö. 1214/1799) bunlardan ilk akla gelen Celvetî şeyhleridir. Mezid Bey Zâviyesi, Dizdarzâde Tekkesi, Senâî Ali Efendi Tekkesi, Celvetiyye Dergâhı, Abdalbâkî Efendi Tekkesi ve Nûreddin Tekkesi Celvetî âyinlerinin yapıldığı meşhûr tekkelerdir.

Giriş

Edirne, gerek tasavvuf ve tarikatlar tarihi gerekse Celvetîlik açısından İstanbul ve Bursa'dan sonra oldukça önemli bir yere ve öneme sahiptir. Şöyle ki, 1361 tarihinden itibaren Osmanlı Devleti'nin yönetimi altına giren Edirne'de¹, gerek bu fetih öncesinde ve gerekse sonrasında birçok sûfî gelerek buraya yerleşmiş, her biri kendi adıyla anılan mahalleler kurarak yeni bir şehrin temellerini atmışlardır. Kiyak Baba, Şeyh Şuca, Müeyyedzâde, Sefer Şah, Hoca Sinan, Şeyh Sâlih, Baba Haydar bunlardan bir kaçındır².

Celvetî Tâcı

XV. asra gelindiğinde, artık Edirne ve çevresinde tasavvuf ve tarikatların yayılmaya başladığını, bir takım tekkelerin açıldığını müşâhede etmekteyiz. Başta Sultan II. Murad tarafından 1443'te Murâdiye Câmii'ne bitişik çeşitli imâretlerin bulunduğu külliyyeye ilave olarak yaptırılan Edirne Mevlevihânesi³ olmak üzere Hızır Baba'nın Hünkâr Tekkesi, Sefer Şah'ın Orta İmâret'deki Bektâşî Tekkesi ve ilk önce I. Murad tarafından inşâ ettirildiği belirtilen Güreşçiler Tekkesi⁴ bu dönemde faaliyetleri görülen önemli tekkelerdir.

XVI. ve XVII. asırlarda da tasavvuf ve tarikatlar Edirne'de faaliyetlerini artırarak sürdürmüşlerdir. Halvetiyye'den Bâyezid Halife (ö. 922 / 1516'dan sonra)⁵; Zeyniyye'den Hadîdî Çelebi (ö. 1533) ve Şeyh Ali Dede (ö. 1512)⁶'ye intisab eden Yakînî Çelebi (ö. 1569)⁷; Mevleviyye'den Fedâyî (ö. 1561)⁸; Gülşeniyye'den, İbrahim Gülşenî (ö. 1534)'nin halifelerinden Edirneli Âşık Musâ Efendi (ö. 1564)'nin manevî terbiyesi ile yetişmiş, hilâfet almış Abdülkerim Efendi (ö. 1584)⁹ ve yine İbrahim Gülşenî'nin oğlu Seyyid Ahmed Hayalî (ö. 1570)'ye intisab ederek tarikatın mertebelerini kat'eden Kurtzâde Vâlihî (ö. 1585)¹⁰; Halvetiyye'den Nûreddinzâde (ö. 1574)'nin halifelerinden Şeyh Muhammed Kırımî'ye intisab eden ve 1599'da şeyhinin vefâtı üzerine tarikatın Varna'daki tekkesine şeyh olan Sinan Efendi (ö. 1630)¹¹; önceleri Gülşenî dervişlerinden olduğu halde sonra Melâmiyye'ye intisab ettiği ileri sürülen Derviş Hüsâmî (ö. 1648)¹² ve Halvetiyye'nin Câhidiyye kolunun müessisi Câhidî Ahmed Efendi (ö. 1659)¹³ bu asırlarda dikkatleri üzerine çeken şahsiyetlerdir¹⁴.

İşte bu dönemde Edirne'de varlığını hissettirmeye başlayan tarikatlardan birisi de hiç kuşkusuz Celvetiyye'dir. Celvetîlik, Azîz Mahmud Hüdâyî (ö.1623) tarafından Anadolu topraklarında tesis edilen ve silsilesi İbrahim Zâhid Geylânî yoluyla Halvetîliğin kollarından Zâhidîlik, Safiyyüddin Erdebilî (ö.1334) yoluyla Safevîlik, Hacı Bayram Velî yoluyla da Bayramîlik ile birleşen bir tarikattır¹⁵. XVIII. asırda altın çağını yaşayan tarikatın Selâmiyye kolu dışında diğer üç kolu, Hakkîyye, Fenâiyye ve Hâşimiyye bu asırda kurulmuştur. Yine bu asırda İstanbul başta olmak üzere Bursa, Edirne ve Kastamonu Celvetîliğin faaliyetlerinin görüldüğü belli başlı merkezlerdir¹⁶.

Celvetîliğin Edirne ve çevresinde ilk olarak teması Azîz Mahmud Hüdâyî'nin Rûmeli taraflarına seyahati ve orada ikâmetiyle olmuştur (579/1579). Şöyle ki, onun Sivrihisar'dan çoluk çocuğunu alarak Rûmeli'ye geçtiğini pâdişâha gönderdiği mektuplarından anlaşılmaktadır¹⁷.

Şimdi Celvetîliğin Edirne ve çevresindeki durumunu daha yakından müşâhehe etmek ve değerlendirmek amacıyla XVI. asırdan günümüze kadar faaliyet göstermiş olan Celvetî şeyhleri ve tekkeleri hakkında bilgi verelim.

A. Celvetî Şeyhleri

1. Hasan Efendi (ö. 1014/1605)

Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Hasan Efendi, Azîz Mahmud Hüdâyî'nin halifelerinden olup, şeyhi tarafından Dizdarzâde Ahmed Efendi'den önce Edirne'ye gönderilmiş ve bir süre Mezid Bey Câmii'ni zâviye ve mescid olarak kullanmıştır. 1014/1605'te vefâtı üzerine buraya defnedilmiştir¹⁸.

2. Dizdarzâde Ahmed Efendi (ö. 1032/1623)

Edirne'de tarîkatı yaymış olan Dizdarzâde Ahmed Efendi, Karaman-Larende'li olup, çoğu kere Balıkesir'li Muk'ad Ahmed Efendi ile karıştırılmıştır¹⁹. Tahsilini müteakiben Çivizâde Mehmed Efendi (ö. 995/1587)'ye mülâzım, bilâhare müderris olmuştur. 1004/1596 yılında müderrislik görevinden azledilince Diyarbekir Mal-Müfettişliği'ne tayin edilmiş ve daha sonra bu vazifeyi bırakarak Azîz Mahmud Hüdâyî'ye intisâb etmiştir. Seyr u sülûkunu tamamlayınca da 1012/1603'de İzmir'e, 1015/1606 tarihinde de Edirne'ye halife olarak gönderilmiştir. Burada kendileri için Tebriz'li Asil Çelebi adlı zât tarafından Edirne'de Kıyık Yolu üzerinde bir zâviye inşâ edilmiştir.

Edirne Eski Câmii'nde tefsîr ve hadîs dersleri okutan Dizdarzâde, Cemâziye'l-Âhir 1032/Nisan 1623'de vefât etmiş, zâviyesi civârına gömülerek üzerine ahşap bir türbe yapılmıştır²⁰. Bu türbe, Saruca Paşa-Kilerci Yakub (Hızır Ağa) Mahallesi'nde eski Tophâne Caddesi'nde Dizdarzâde Tekkesi karşısındadır²¹.

3. Şeyh Halil Efendi (ö. 1038/1628)

Doğum yeri Kastamonu'dur. Azîz Mahmud Hüdâyî'nin halifelerindedir. Edirne'de Dizdarzâde Ahmed Efendi'nin yerine şeyh olup, 1038/1628'de irtihâl etmekle kendilerine mahsûs türbeye defnedilmiştir²². Bu türbe Dizdarzâde Tekkesi kapısı karşısındadır²³.

4. Saçlı İbrahim Efendi (ö. 1075/1664)

İzmitli olup, Solakbaş Mustafa Ağa adlı zâtın oğludur. İlk hallerinde Nakşibendiyye'ye sülûk etmiştir. 1000/1591 tarihinde Sırthamamı adlı mahalde dünyaya gelmiştir²⁴. 1003/1594 tarihinde çıkan bir yangında evleri yandığı için Tophane'ye taşınmışlardır. Hattâ bu sebeple kendisine "Tophaneli İbrahim Efendi" de denilir²⁵.

Babasının 1005/1597'de vefat etmesi üzerine, Sultan Ahmed'in hocası Mustafa Efendi'nin terbiyesi altına tevdi olunan İbrahim Efendi, ilk ilimleri bu zâttan öğrenmiştir. O sırada Sultan Ahmed tahta çıkınca Mustafa Efendi'nin yardımıyla Hazîne Odası'na tayin olunmuş ve sonra Hâs Odası'na geçmiştir. On sene kadar Enderûn-ı Hümâyûn'da kemâlleri tahsîl etmiştir. Günlerden bir gün Aziz Mahmud Hüdâyî'nin Sultan tarafından saraya dâvet buyrulduğunu görünce, o dakika Hz. Şeyh'e karşı İbrahim Efendi'de bir muhabbet husûle gelmiştir. Hz. Pîr'in beraberinde âsitânelerine gitmiş, kendisine bîat ederek inâbet almıştır. 1035/1626 yılında ise hilâfet almıştır²⁶.

Hafız Hüseyin Ayvansarayî Vefâyât'ında Muk'ad Ahmed Efendi'den müstahlefler diyorsa da²⁷, doğrusu Hz. Hüdâyî'den mezûn olsa gerektir. Önce Silistre'ye memûr edilmiş, sonra Edirne'ye gelmiştir²⁸. 22 Receb 1071/8 Şubat 1661 tarihinde Salı günü sabah namazını kılariken farzın ikinci rek'atında rûhları lâhût gülşenine uçmuştur. Sevenlerinden Nâilî Efendi şu târihi söylemiştir:

Yöneldi Saçlı İbrahim Efendim kurb-ı Mevlâ'ya (1071)²⁹

Vefeyât'da irtihâl tarihleri 1070/1660 olarak gösterilmiştir. "Sıdkî" mahlasıyla yazdığı şiir ve ilâhileri vardır³⁰. Vefeyât'da şu ilâhisi kaydedilmiştir:

Kulların derdine tîmâr eyle

Lütfu çok rahmeti çok Sultanım

Kerem u şefkatini işâr eyle

Lütfu çok rahmeti çok Sultanım

Sıdkî'ye eyle meded ihsânı

Hasret u derd ile yandı cânı

Nakd-ı vashın ana kıl erzânı

Lütfu çok rahmeti çok Sultanım³¹

O. Nuri Peremeci ise, Edirne Tarihi adlı eserinde onun şu beytini nakletmiştir:

Bülbül niyâz için güle fasl-ı bahar arar

Âşık mahabbet etmek için gülizâr arar³²

Edirne'de tesis ettiği dergâhın hazîresinde, Hekimzâde Türbesi karşısında medfûndur³³. Buraya Eski Tophaneli derler. Türbesi ve dergâhı 1208/1793 tamir olunmuş ise de hâlâ haraptır. Münhal olan meşîhate âhiren Gülşeniyye'den Şeyh Tal'at Efendizâde Ahmed Hayalî Efendi tayin olunmuştur. Hayalî, Celvetî Asitânesi'nde seccâdenişîn Şeyh Mehmed Gülşen Efendi'nin halîfelerinden olup, âşık-ı sâdık bir zâttır³⁴.

5. Atpazarî Osman Fazlî Efendi (ö. 1102/1691)

Atpazarî Osman Efendi, Edirne’de doğmuş ve büyümüş Celvetî şeyhlerinden değildir. Ancak onun ilim tahsili için Edirne’ye geldiğini ve Saçlı İbrahim Efendi ile tanıştığını, daha sonraları Sultan IV. Mehmed’in kendisini buraya vaaz ve dersler vermesi için dâvet ettiğini biliyoruz. Dolayısıyla Fazlî Efendi’nin kısaca hayatı ve Edirne’deki bu faaliyetleri hakkında bilgi vermeyi faydalı buluyoruz.

19 Zilhicce 1041/7 Temmuz 1632 tarihinde Şumnu’da doğmuş olan Atpazarî, ilk bilgilerini babası Seyyid Fethullah Ziyâde’den almıştır. Osman Fazlî, on yedi yaşına kadar Şumnu’dan dışarı çıkmamış, bu yaşa geldiğinde ebeveyninden izin alıp ilim öğrenmek için yola çıkarak Edirne’ye gelmiştir. Burada Azîz Mahmud Hüdâyî’nin halîfelerinden Dizdarzâde Tekkesi’nde irşâd faaliyetlerinde bulunan Saçlı İbrahim Efendi (ö. 1075/1664) ile tanışmış ve hizmetine girmiştir. Burada sıkı bir riyâzet hayatı yaşamaya başlayan Osman Efendi’ye şeyhi kızını vermek isteyince, artık feyiz alamayacağı düşüncesi ile Edirne’den ayrılarak İstanbul’a gelmiştir. Fazlî Efendi, Hüdâyî Âsitanesi’ndeki yaşlı bir dervişin kılavuzluğuyla Zeyrek Tekkesi’nde şeyh olan Zâkirzâde Abdullah Efendi’nin terbiyesine girmiş ve yanında sekiz yıl kalarak tekmîl-i tarîkat etmiştir. Bir müddet sonra Zâkirzâde Abdullah Efendi tarafından Aydos’a halife olarak gönderilen Fazlî Efendi, burada birkaç yıl kaldıktan sonra şeyhinin vefât etmesinin ardından 1068/1657 senesinde daha büyük merkezde hizmetlerini yürütmek amacıyla Filibe’ye gitmiştir. Atpazarî, Filibe’de on beş sene hizmet ettikten sonra gördüğü bir rüya üzerine tekrar İstanbul’a dönmüştür³⁵.

İstanbul’da önce Kul Câmii’nde, sonra Zeyrek Tekkesi’nde, daha sonra kendi ismiyle anılan Atpazarî Tekkesi’nde ve aynı zamanda muhtelif câmilerde vaaz, sohbet ve irşâd faaliyetlerini yürüten Fazlî Efendi, 1094/1683 senesinde vuku bulan Avusturya Seferi’ne kadar Sultan ve diğer idarî erkânla iyi ilişkiler içinde olmuş, ancak bu seferin Osmanlılar’ın hayrına olmayacağına inanması ve bunu açıkça dile getirmesi sebebiyle araları bundan sonra açılmıştır. Bu sefer hezîmetle sonuçlanınca, Edirne’de bulunan ve bu gelişmeleri yakından takip eden Sultan IV. Mehmed kendisini Edirne’ye vaaz vermesi ve dersler yapması için 1096/1685 senesinde dâvet etmiştir³⁶.

Edirne’ye gelen Fazlî Efendi, Sultan’ın huzurunda vaaza başladığında devlet adamlarını tenkit ederek, başa gelen felâketlerin sebebinin onların kanuna uymayan hareket ve kötü idareleri olduğunu söylemiş, Sultan da kendisine hak vermiştir. Bunun üzerine Kara Mustafa Paşa’dan sonra Sadrazam olan Kara Ket-hüdâ İbrahim Paşa, Fazlî Efendi’ye kin beslemeye başlamış ve bir fırsatını bularak onun memleketi olan Şumnu’ya sürgüne gönderilmesi doğrultusunda bir ferman almıştır³⁷.

Bu sürgünden üç ay sonra, yeni sadrazam olan Boşnak Sarı Süleyman Paşa, Fazlî Efendi’ye haber göndererek Edirne’ye dönmesini istemiştir. Edirne’ye gelişinde de büyük bir saygı ile karşılayarak bu kısa sürgünden dolayı kendisinden özür dilemiştir. IV. Mehmed de eskisinden daha fazla hürmet gösterek Pazarte-

si ve Cuma geceleri saraya gelip vaaz vermesini istemiştir. Fazlî Efendi bu günlerde saraya yanında müridleri olduğu halde gelerek vaaz ve zikir halkası oluşturduktan sonra Kur'ân-ı Kerîm tilâvetiyle sona erdirdiği kaydedilir³⁸.

1101/1690 yılında eşkıyaya yardım ettiği gerekçesiyle Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa tarafından Magosa'ya sürgün edilen Osman Efendi, burada da irşâd ve vaaz hizmetlerinden geri durmamıştır. Osman Efendi, Magosa'da Humma hastalığına yakalanarak zayıf düşmüş ve 17 Zilhicce 1102/12 Eylül 1691 tarihinde bekâ âlemine irtihâl etmiştir. Fazlî Efendi'nin gerek şer'î ilimlere dâir gerekse tasavvufî alaka ile alakalı birçok eseri bulunmaktadır³⁹.

6. Abdülhay Efendi (ö. 1117/1705)

Abdülhay Efendi (ö.1117/1705), yukarıda hakkında bilgi verdiğimiz Saçlı İbrahim Efendi'nin oğludur. Edirne'de babası halife olarak görev yaptığı zamanda dünyaya gelmiştir. Bir müddet ilim tahsili ile meşgul olan, sonra babasından tasavvufî eğitimini tamamlayarak Celvetî icâzetini alan Abdülhay, önce bugün Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan Akçakızanlık'taki Alaeddin Efendi Tekkesi'ne 1071/1660 yılında şeyh olmuş⁴⁰ bilâhare babasının Receb 1070/Mart 1660'da vefâtı üzerine onun yerine Edirne Selimiye Vâizliği ile Dizdarzâde Tekkesi⁴¹ şeyhliğini üstlenmiş ve bu görevi 1097/1686'ya kadar ifâ etmiştir⁴².

Daha sonra İstanbul'a geçerek sırasıyla Şevvâl 1097/ Temmuz 1686'da Mehmed Paşa Tekkesi ve Yeni Câmî Vâizliği, 1099/1687'de Eminönü Vâlide (Yeni) Câmî Vâizliği ve Selâmi Ali Efendi'nin Safer 1104/Aralık 1692'de vefâtı üzerine Hüdâyî Âsitânesi'ne postnişîn olmuştur. On dört sene bu görevi icrâ eden Abdülhay Efendi, "Kıla Abdülhay sana Hak rahmeti" mısraının delâlet ettiği 29 Receb 1117/16 Kasım 1705 yılında vefât etmiştir. Mezarı, Üsküdar'da Halil Paşa türbesinde Halil Paşazâde Mahmud Bey'in yanındadır⁴³.

Hüseyin Vassâf'ın ifâdesine göre, Abdülhay Efendi, âlim, âbid, zâhid, mücâhid, şeyh-i fâzıl ve mürşid-i kâmil bir zâttır⁴⁴. O, XVII. asır boyunca İstanbul'un en yaygın tarikatlarından biri olan Celvetîliğin şehir hayatında neşvü nemâ bulmasını sağlamış ve mensûbu bulunduğu şeyh âilesi, tarikatın İstanbul'dan Balkanlar'a kadar yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır⁴⁵.

Abdülhay Efendi, gerek dönemin üstün bir vâizi, müfessiri ve şâiri olmasından kaynaklanan güçlü sûfî kişiliği, gerekse Hüdâyî'nin etkisinde kalarak yazdığı ve çeşitli yazma mecmûalarında dağınık şekilde bulunan tasavvufî şiirlerinden anlaşılan şâirliğinin yanında, tasavvuf edebiyatında Yunus Emre, Eşrefoğlu Rûmî ve Niyâzî Mısırî gibi, şiirlerine en çok beste yapılan birkaç sûfiden birisidir. Onun "Vücûdun âleme lutf-ı Hüdâ'dır yâ Resûlellah" diye başlayan na'atı bestelenmiş ve bundan başka şiirlerinden bazıları da Hâfız Post ve Gülşenî Şeyhi Şîruganî De-de tarafından bestelenerek İstanbul tekkelerinde yaygın şekilde okunmuştur⁴⁶.

Dâmâdı Nesîmîzâde Ahmed Efendi (ö. 1135/1723)⁴⁷ de bir Celvetî şeyhi olan Abdülhay Efendi'nin, Hacı Bayram Velî'nin "Çalabım bir şâr yaratmış iki cihân arasında" mısraı ile başlayan şiirinin şerhi⁴⁸ yanında, Hüdâyî'nin, "İsteyen yârin,

Hak eder vârin” matla’lı ilâhisinin şerhi, Kasîde-i Bürde’nin manzûm tercümesi⁴⁹, Dîvânçe⁵⁰, Fethu’l-Beyân li Hulûsî’n-Nasri ve’l-Fethi ve’l-Emân⁵¹ ve Tefsîr-i Ba’zı Suver-i Kur’âniyye⁵² adlı eserleri vardır.

7. İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)

İsmail Hakkı Bursevî de Atpazarî Osman Fazlî Efendi gibi Edirne’de doğmuş ve büyümüş Celvetî şeyhlerinden değildir. Ancak onun Edirne’de yedi sene tahsîl gördüğünü ve daha sonraları buraya padişâhın dâveti üzerine vaaz ve irşâd için gelmiş bulunan şeyhi Fazlî Efendi’yi ziyâret ettiğini, burada bir süre kaldığını, ayrıca bu çevreye yakın olan merkezlerden Tekirdağ’da da üç sene kadar ikâmet ettiğini biliyoruz. Bu sebeple Bursevî’nin Edirne ve Tekirdağ’daki ikâmetleri ve buradaki faaliyetleri konumuz açısından önem arz etmektedir. Şimdi onun hayatına kısaca temas ederek bu merkezlerdeki faaliyetleri hakkında bilgi verelim.

1063/1653’de Aydos’ta doğmuş olan⁵³ İsmâil Hakkı Efendi⁵⁴, uzun süre Bursa’da yaşadığı ve orada vefât ettiği için Bursevî diye meşhûr olmuştur. İsmail Hakkı’nın okuma-yazmayı ve ilk tahsilini kimden veya kimlerden aldığı tam belli değildir. Bursevî, çok küçük yaşta Kur’ân-ı Kerîm öğrenmiş, on bir yaşına kadar hat (yazı) ile meşgul olmuş ve sarf ilmi gibi bazı âlet ilimleriyle ilgili kitaplar okumuştur. Osman Fazlî Efendi’nin ilk halîfesi ve akrabalarından Edirne halîfesi Şeyh Seyyid Abdülbâki Efendi Şumnu’ya akrabalarını ziyârete giderken Aydos’a uğramıştı. Osman Fazlî Efendi, onu Aydos’ta iken yetiştirdiğinden Bursevî’yi ve âilesini yakından tanıyordu. Bursevî’nin annesinin vefât ettiğini öğrenince, onu okutmak için babasından ve babaannesinden istemiş, onlar da Bursevî’yi onunla Edirne’ye göndermeye râzı olmuşlardır. İsmail Hakkı Bursevî, zamanında sultan ve diğer devlet erkânı tarafından tanınan bir kimse olarak nitelendirdiği Şeyh Abdülbâki Efendi ile Edirne’ye gittiğinde on bir yaşındadır (1074/1664)⁵⁵.

Edirne’de Şeyh Abdülbâki Efendi’nin yanında yedi sene kalan Bursevî⁵⁶, kendisinden sarf, nahiv okumuş ve İbnu’l-Hâcib (ö. 646/1249)’in sarf ilmine dâir eş-Şâfiye ve nahiv ilmine dâir el-Kâfiye adlı eserlerini baştan sona ezberlemiştir. Bunların yanında fıkıh, kelâm ve tefsîrden birçok klasik eser de okumuş olan Bursevî, ergenlik çağına girmeden on iki yaşında vaaz etmeye başladığı gibi, daha on altı yaşında iken Edirne’de sakal bırakmıştır⁵⁷.

1083/1672’de Osman Fazlî Efendi (ö. 1101/1690)’den ders almak için İstanbul’a gelen Bursevî’nin tasavvufta ve diğer ilimlerdeki olgunlaşması bu devrede olmuştur⁵⁸. 1086/1675’de “halifelik” almış ve Üsküp’e vaaz ve irşâd için görevlendirilmiş olan Bursevî, 1681’de Köprülü’ye oradan da 1093/1682’de Usturumca’ya gitmiştir. İsmail Hakkı Bursevî, Ustrumca’da ikâmetinin otuzuncu ayında 1096/1685’de şeyhi Fazlî Efendi tarafından gönderilen bir mektupla Edirne’ye çağırılmıştır. Fazlî Efendi o zaman IV. Mehmed’in talebi ile sarayda vaaz ve nasihatlerde bulunmak üzere Edirne’de bulunuyordu.

Bu ziyâret sırasında bir gün şeyhi kendisine Konevî’nin Miftâhu’l-Gayb’ına yaptığı şerhini göstererek baştan sona mütalaa etmesini istemiş ve bu mütalaa sı-

rasında bazı gaybî mânâların keşfolunması üzerine belirsiz bir hastalığa yakalanmış, günlerce yerinden kalkamamıştır. Bursevî bu hastalığın humma olduğunu, Edirne’de havanın kesâfeti nedeniyle günlerce hummaya tutulduğunu, bu yüzden şeyhiyle istediği gibi sohbet etme imkânı bulamadığını da söylemiştir.

Üç ay kadar Edirne’de kalan Bursevî, şeyhinin husûsî ve umûmî sohbetlerinde bulunmuş, kendisine Füsûsu’l-Hikem okumuştur. Bursevî daha sonra Bursa halifesi Şeyh Sun’ullah Amasyavî’nin vefâtı üzerine, yerine Bursa halifesi olarak tayin edilmiştir⁵⁹.

İsmail Hakkı Efendi, Bursa’ya yerleştikten sonra da şeyhini ziyâret etmeyi sürdürmüş, hattâ Fazlî Efendi Kıbrıs’da sürgünde iken bile gidip ziyâret etmiştir. Zaten Fazlî Efendi de Bursevî’nin bu ziyâretinden kısa bir süre sonra Eylül 1691’de vefât etmiştir.

Sultan II. Mustafa Hân’ın, dâveti üzerine, 1106/1695 senesinde tekrar Edirne’ye gelen Bursevî, Nemçe seferinde, orduya cihâdın sevâbını ve büyüklüğünü anlatarak, askeri coşturmuştur. Osmanlı Ordusu önce Belgrad’a varır. Oradan Tuna’yı geçerek düşmanla çarpıştıktan sonra, kışın bastırması üzerine Edirne’ye geri döner. Ertesi sene ordu yine Edirne’den ayrılarak Belgrad’a gider. O sırada Sadrâzam Elmas Mehmed Paşa’dır. İsmâil Hakkı Efendi, Elmas Paşa’nın hazır bulunduğu gazâların hepsine katılmış ve birkaç yerinden yara bile almıştır. Bursevî, ordunun zaferlerle geri dönüşünden sonra yaralı olduğu hâlde Bursa’ya dönmüş ve talebe yetiştirmeye, eser yazmaya devam etmiştir⁶⁰.

Bu arada iki defa da hacca gitmiş olan Bursevî’nin Tekirdağ’daki ikâmeti de konumuz açısından büyük önem taşımaktadır. Şöyle ki, Bursevî 1126/1714 yılında Tekirdağ’a gelmiş, burada Fazlî Efendi’nin en çok sevdiği kerîmesi Hanife Hanım’la evlenmiş ve bu hanımından Tâhir Muhammed adında bir oğlu olmuştur. Hanife Hanım, İsmail Hakkı ile evlendikten iki yıl sonra vefât etmiştir. Bursevî’nin Tekirdağ’da gerçekleştirdiği bir evlilik de Âişe Hanım iledir. Âişe Hanım’ın nikâhı Zilkâde 1126/Kasım 1714 Cuma günü yapılmıştır. Daha önce yapılan araştırmalarda Âişe Hanım ve Bursevî’nin diğer eşleriyle ilgili eksik ve yanlış bilgilere rastlanmaktadır⁶¹.

Bursevî, Tekirdağ’da kendisi için kütüphâne, hamam odası gibi ev müştemilâtı inşâ ettirmiş ve bunlara tarih düşmüştür. O burada pek çok kimseler için de manzûmeler yazmış, muhtelif vesilelerle tarihler düşmüştür⁶². Bunlara bakarak Bursevî’nin Tekirdağ’da geniş bir çevre edindiği söylemek mümkündür. Bunlar arasında diğer tarîkat erbâbından kimseler de vardır⁶³.

Bursevî’nin Tekirdağ’daki bu ikâmeti sırasında yanında, daha önce kendisine intisâb ettiği anlaşılan Hacı Mehmed Hikmetî Efendi (ö. 1165/1752) de bulunuyordu. Hikmetî, halvet için burada Sâlihiyye Câmii’ne bitişik bir halvethâne (hücre) yaptırmış ve Bursevî de bu münâsebetle bir şiir yazarak sonunda hücre için şöyle tarih düşmüştür:

Dedi harf-i mücevher bir ile Hakkî

Yapıldı halvet-i erbâb-ı kulûba (1128/1716)⁶⁴

Bursa, Pir Üftade Dergâhındaki Kubbe

Ayrıca Ramazan 1126//Eylül 1714 gecesi Tekirdağ'da Mehmed Serdar Efendi'nin evinde iken Bursevî'ye "saltanat-ı kübrâ", "hilâfet-i uzmâ" ve "imâmet-i müslâ" sırrı zuhûr etmiştir⁶⁵.

İsmail Hakkı Bursevî, Tekirdağ'da yaklaşık üç sene kaldıktan sonra 1129/1717'de Bursa'ya dönmüştür. Meşhûr tefsir kitabı Rûhu'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân'ı⁶⁶ burada kaleme alan ve çok hareketli bir hayat sürmüş olan İsmail Hakkı, 9 Zilkâde 1137/20 Temmuz 1725'de Bursa'da vefât etmiştir⁶⁷.

8. Vahdetî Osman Efendi (ö. 1135/1723)

Vahdetî Osman Efendi, aslen Üsküp'lü olup, İsmail Hakkı Bursevî'ye Üsküp'te görev yaparken intisâb etmiş ve onunla birlikte Köprülü, Ustrumca ve Bursa'ya gitmiştir⁶⁸. Bir müddet İstanbul'da Osman Fazlî'nin hizmetinde de bulunan Vahdetî, İsmail Hakkı ile beraber Magosa'ya Fazlî'yi ziyârete gitmiş, vefâtına kadar orada kalmış, cenâzesinin yıkanmasına yardım etmiş ve cenâzesini de kıldırmıştır. At pazarî Osman Fazlî'nin oğlu Ali Dede ile birlikte Kıbrıs'tan İstanbul'a dönen Vahdetî, daha sonra şeyhin tavsiyesine uygun olarak tekrar Bursevî'nin yanına gelmiştir. Vahdetî Efendi'nin önemli bir husûsiyeti de, İsmail Hakkı'yı, şeyhi Fazlî ile ilgili hâtırâtını kaydettiği Tamâmü'l-Feyz'i yazmaya teşvik etmiş olmasıdır⁶⁹.

Halife olarak Edirne'ye gönderilmesi ve orada uzun süre kalması nedeniyle de Edirneli olarak şöhret bulan Vahdetî Osman Efendi'ye "Vahdetî" mahlası şeyhi İsmail Hakkı tarafından verilmiştir. Edirne'de hem Celvetiyye âdâbı üzere irşâdla hem de tadrîsle meşgûl olan Vahdetî, 1698 Ramazanı'nda Hasan Sezâyî-i Gülşenî (ö. 1151/1738) ile kısa bir müddet birlikte bulunmuş, bu esnâda aralarında büyük bir sevgi ve muhabbet husûle gelmiştir. Bu muhabbetin etkisinden olacak ki Osman Efendi'nin başladığı nazmı Sezâyî tamamlamış ve Dîvânı'na almıştır⁷⁰.

Vahdetî, 1135/1723'te Edirne'de vefât etmiş ve Uzun Kaldırım'da Ayşe Kadın Hanı bitişiğindeki kabristana defnedilmiştir.

Celvetîyiz zâhiren gerçi sükûndur de'bimiz

Rûh u sırda çokdur ammâ raksımız devrânımız

diye hakikat terâneleri söyleyen, aynı zamanda şâir olan ve şer'î ilimlerde mertebesi yüksek olan Vahdetî Osman Efendi'nin İbrahim Halebî (ö. 956/1549)'nin Mültekâ'sını Mühtede'l-Enhur ilâ Mülteka'l-Ebhur⁷¹ adıyla şerhettiğini biliyoruz. Bundan başka Vahdetî'nin Dîvânçe⁷², Arâisü'l-Fünûn li Nefâisi'l-'Uyûn⁷³, Şerh-i Hadis-i Erbaîn⁷⁴, Kifâye Tercümesi⁷⁵, el-Ecvibetü'l-Mutahhara fî Beydati'l-Hadîsi'l-Münekkera⁷⁶, İrsâlü'ş-Şa'r⁷⁷, Meâlimü'l-Ahkâm li Ehli'l-İslâm⁷⁸ ve Risâle fi Ademi Cevâzi Ta'zîm-i A'yâdi'n-Nasârâ⁷⁹ adlı eserleri de vardır.

9. Süleyman Zâtî Efendi (ö. 1151/1738)

Celvetiyye tarikatının diğer bir temsilcisi, tarikatın İsmail Hakkı Bursevî (ö.1725) koluna mensup ve onun önde gelen halifelerinden Şeyh Süleyman Zâtî Efendi

(ö.1151/1738)'dir. Bazı kaynaklarda Gelibolu'lu⁸⁰ bazısında Bursa'lı olduđu⁸¹ ve bazısında da Keşan'da doğduğu yada buraya Gelibolu'dan hicret ettiği kaydedilir⁸². Doğrusu ise, kendi eserinde belirttiği üzere Gelibolu'lu olduđudur⁸³.

Zâtî Efendi, şeyhi İsmail Hakkı Bursevî'nin bir işâreti ile Gelibolu'ya gönderilmiş, Gelibolu'da on seneye yakın irşâd faaliyetlerinde bulunduktan sonra Edirne/Keşan'a geçerek burada bir tekke kurmuş ve ömrünün sonuna kadar hizmetlerini sürdürmüştür. Bu sebeple "Keşânî" nisbesiyle de tanınmış olan Süleyman Zâtî'nin birçok eseri vardır. Bunların başında Divân⁸⁴, Sevânihu'n-Nevâdir fi Ma'rifeti'l-Anâsır, 23 Es'ile-i Mutasavvîfâne Cevâbnâme, Risâle fi Mebdei'l-İnsan ve Şerh-i Muammâ-yı Nakşî gibi eserler gelmektedir⁸⁵. Şeyh Zâtî'nin ođlu ve halifesi olan Ali Senâî Efendi (ö.1786) de Edirne'de yetişmiş Celvetiyye'ye mensup sūfî-şâirdir. Senâî, Edirne'de vefât etmiş ve Gülbahar Hatun Mahallesi'nde bulunan Kâdirî Dergâhına defnedilmiştir.⁸⁶ Müretteb bir Divân'ı⁸⁷ vardır⁸⁸.

Zâtî Efendi, 1151/1738 yılında Keşan'da vefât etmiştir⁸⁹. Götz, kataloğunda Zâtî Süleyman Efendi'nin Miftâhu'l-Mesâil'i hakkında bilgi verirken müellifin ölüm tarihini ayı ve günü ile 2 Muharrem 1151/21 Nisan 1738 olarak vermektedir⁹⁰. Türbesi, günümüzde mevcut olmayıp, ya Balkan Savaşları sırasında ya da kendiliğinden yıkılmıştır.

Şeyh Zâtî'nin başta oğulları Ali Senâî Efendi ve Hüseyin Şâhidî Efendi olmak üzere Şeyh Mustafa Efendi ve Şeyh Seyyid Ebubekir Efendi adında dört halifesi vardır. Zâtî'nin bu halifelerinden oğulları hakkında ileride bilgi vereceğimiz için burada ayrıntılarına girmiyoruz. Ancak Şeyh Mustafa Efendi ve Şeyh Seyyid Ebubekir Efendi'nin kaynaklarda yalnızca adları zikredildiği için, hayatları hakkında bilgi veremeyeceğiz⁹¹.

10. Yusuf Edirnevî (ö. 1152/1740)

Edirne'li olan Yusuf Efendi, Abdülhay Efendi'nin halifelerindendir. Edirne Seli miye Câmii Cuma Vâizliği görevini yürüttüğü sırada Ya'kûb Afvî Efendi'nin vefâtı üzerine Hüdâyî Âsitânesi'ne on altıncı postnişîn olarak tayin edilmiş, 1152/1740'ta vefât edinceye kadar dört yıl bu görevi ifâ etmiştir. Kabri, Hüdâyî türbesinin karşısındaki sofadadır⁹².

11. Mehmed Hikmetî Efendi (ö. 1165/1752)

Hikmetî, Tekirdağ'da doğmuş olup, babası Hacı Ahmed Efendi, annesi Emine Hanım'dır⁹³. İ. Hakkı Bursevî'nin Tekirdağ'da bulunduğu sırada daha çocuk iken huzûruna giderek duâsına mazhar olan Mehmed Efendi, Bursevî'nin halifelerinden bazı zevâtın taht-ı terbiyesinde bulunarak, nihâyet mülâkât arzusu kendisini muzdarip etmekle Bursa'ya gelip arz-ı teslîmiyet ve erkân-ı Celvetiyye üzere sülûke mübâşeret ederek mücâhede ve riyâzatla tasfiye-i bâtına muvafak, izin ve icâzete müstahak olmuşlardır⁹⁴. Mehmed Efendi'ye "Hikmetî" mahlası da yine şeyhi Bursevî tarafından verilmiştir⁹⁵.

Hikmetî Mehmed Efendi, müstahlef olduktan sonra hilâfet göreviyle Tekirdağ'a dönmüş ve orada Sâlihiyye Câmii civârında inşâsına muvaffak olduğu halvethâ-nede postnişinlik yapmıştır. Bu halvethâne hakkında Bursevî bir târih söylemiştir⁹⁶.

Hikmetî'nin Bursevî'ye nerede ve ne zaman intisâb ettiği husûsunda çelişkili rivâyetler vardır. Fındıklılı'ya göre, beldesinde ve civârında ilim tahsil edip Receb 1129/Haziran 1717 yılında Bursa'ya gelip Bursevî'nin hizmetlerinde bulunmuş ve kendilerine Celvetî tarîki âdâbı üzere müntesib ve müstahlef olmuştur⁹⁷. Sıkıp Yıldız'a göre Hikmetî, 1128/1716 yılında İsmail Hakkı'nın bir süre Tekirdağ'da ikâmeti sırasında huzûruna gelmiş ve küçük yaşta kendisine biât etmiştir⁹⁸. Ali Namlı'ya göre ise Mehmed Efendi'nin Bursevî'ye intisâbı daha öncedir. Şöyle ki 1121/1709 tarihinde Hikmetî, İsmail Hakkı'nın mecmûasını istinsah etmiş, İ. Hakkı da istinsah târihi için onun dilinden bir târih düştürmüştür⁹⁹. Kanatımızca Namlı'nın bu tesbiti gerçeğe daha uygun gözükmektedir.

Bursevî, vefâtından on yedi gün önce 22 Şevvâl 1137/1 Ağustos 1725 Salı günü kendisini Üsküdar'a halife olarak görevlendirmiş, şeyhinin vefâtından sonra 5 Muharrem 1139/2 Eylül 1726 Salı günü Bursa'ya dönmüş ve birkaç ay önce vefât eden İ. Hakkı'nın oğlu Şeyh Bahâüddin Efendi'nin yerine İsmail Hakkı Dergâhı'nda posta oturmuştur¹⁰⁰.

Bir kez hacca gitmiş, bir kez de gazâyâ iştirâk etmiş olan Mehmed Hikmetî'nin hacca ne zaman gittiği ve gazâyâ ne zaman iştirâk ettiği belli değilse de savaşta taşıdığı sancak bir müddet İsmail Hakkı Dergâhı'nda yâdigâr olarak saklanmış-tır¹⁰¹. Hikmetî, cömertliğiyle meşhûr olmuştur. Fukarâyâ yardımda bulunur, bazen dervişlerini toplayarak kaplıcalara götürür, yolda rast geldiği ihvânını ve dostlarını da alıp giderdi¹⁰².

22 Rebîulevvel 1165/8 Şubat 1752'de vefât eden Mehmed Efendi'nin kabri İsmail Hakkı'nın kabri yakınındadır. Vefâtı için Hâdîzâde Abdulaziz Efendi'nin söylediği târih mezar taşında da yazılıdır¹⁰³.

Hikmetî Efendi'nin tabîat-ı şâirânesi de olup, kendilerince bazı târihî bilgileri, mürşidi Bursevî'nin halifeleri arasında cereyân eden yazışmaları ve ilâhiyyâtını ihtivâ eden bir Mecmûası¹⁰⁴ vardır. Fındıklılı da kendisi ile ilgili bilgileri o mecmûadan nakletmiştir¹⁰⁵.

İsmail Hakkı Bursevî'nin,

Rum diyârına çevirdim gönlümü var Hikmetî
Cümle evlâd ba'dehu ordan zuhûr eyler tamam
İmtidâd eyler sülâlem tâ ilâ-yevmi'l-kıyâm
Keşf ile bildim bu işi Hakkıyâ ben ve's-selâm

şeklindeki nutkunda da işâret ettiği gibi, Bursevî'nin mânevî soyu Hikmetî yoluyla devâm etmiş, dergâhında onun nesli postnişin olmuşlardır¹⁰⁶. Yâdigâr-ı Şemsî'deki bu değerlendirmeler, Hüseyin Vassâf tarafından yanlış anlaşılmış olacak ki, İsmail Hakkı'nın Hikmetî'yi Tekirdağ'da bulunduğu sırada kimsesiz ve yetim olarak bulduğunu, terbiyesi altına alıp evlât edindiğini söyler¹⁰⁷. Daha

sonra ise yetim dediği Hikmetî'nin 1135/1723 yılında babası ve annesinin vefâtı için söylediği manzûm târihleri zikreder¹⁰⁸. O halde, kendi ifadelerinde çelişkili bulunan Vassâf Bey'in bu iddiası asılsız olsa gerektir¹⁰⁹.

12. Ahmed Pertevî Efendi (ö. 1182/1768)

Ahmed Pertevî Efendi, Tekirdağ'lı olup, şeyhi İsmail Hakkı ile Şam'a gitmiştir. Bursevî'nin ifâdesiyle Molla Ahmed Rodosçukî, Şam'da İsmail Hakkı'nın berberliğini de yapmıştır¹¹⁰.

“Çorlu'lu” olarak da bilinen Ahmed Pertevî Efendi, şeyhi Bursevî'nin Şam'da Beyzâvî Tefsîri'nden dersler verdiği ve Amme Cüz'üne şerh hazırladığı zaman bir taraftan bu dersleri takip etmiş, bir taraftan da şeyhinin hazırladığı şerhten istinsah etmiştir. Fakat Çorlu halkının isteği üzerine halife olarak buraya tayin edilmesi nedeniyle, istinsâhı İnfîtar sûresi sonuna kadar gelebilmiştir. Pertevî, İsmail Hakkı'nın Şam'dan Üsküdar'a, bir süre sonra da Bursa'ya dönmesini müteakip, 1137/1725 yılında önde gelen iki müridiyle şeyhini ziyârete vardığında onu ölüm döşeğinde bulmuş, üç gün şeyhinin sohbet ve nasihatinde bulunduktan sonra yanından ayrılmıştır. Şeyhinin, bu ziyâreti sırasında kendisine tavsiyelerinden birisi de mezkûr şerhin istinsâhını tamamlamak olduğundan, daha sonra tamamlamıştır. İstinsâh ettiği bu eserin sonunda kendi adını Ahmed b. Mustafa, istinsâh târihini ise Şevvâl 1182/Mart 1769 olarak vermektedir¹¹¹.

Ahmed Pertevî Efendi, şeyhinin Kitâbu'l-Envâr adlı eserini, müntesiplerinden eserde ismi geçen o zaman Ahmed Paşa'nın kaymakamı olan Ali Ağa'nın isteği üzerine istinsâh etmiştir Rebûlevvel 1152/Haziran 1739. Eserin sonunda Pertevî kendisini, İsmail Hakkı'nın halîfelerinden Çorlu'da sâkin eş-Şeyh Ahmed Pertevî olarak tanıtmaktadır¹¹². Yine İsmail Hakkı'nın Şerh-i Pend-i Attâr adlı eserinin bir nüshasının başında “Min kütübî'l-fakîr el-hakîr min hulefâ-i Hakkî eş-Şeyh Ahmed Pertevî (Cealellâhu min âli'r-rasûli'l-ma'nevî) 1165” ifâdesi yer almaktadır¹¹³. Ayrıca şeyhi Hakkı'nın Kitâbu'l-Hakkî's-Sarîh ve'l-Keşfi's-Sahîh adlı eserini de Muhtasaru'l-Hakkî's-Sarîh ve'l-keşfi's-Sahîh adıyla ihtisâr ettiğini de bilmekteyiz¹¹⁴.

Şeyh Pertevî Efendi'nin hilâfet verdiği zâtlar arasında Hüdâyî Dergâhı postnişinlerinden Mudanyalı Büyük Rûşen Efendi (ö. 1209/1795) ve Hikmetî'nin oğlu ve babasından sonra İsmail Hakkı Dergâhı şeyhliği yapan Mehmed Emin Efendi (ö. 1232/1817) vardır¹¹⁵. Dîvân'ı da bulunan Ahmed Pertevî, “Râhat âkıbet” terkîbinin delâlet ettiği 1768 yılında dâr-ı bekâyaya göçmüştür. Kabri, Hüdâyî Âsitânesi hazîresindedir¹¹⁶.

Hüseyn Vassâf, Kemâlnâme-i Hakkî adlı eserinde, İsmail Hakkı'nın Mehmed Pertevî isimli bir halîfesinden de bahseder. Aslında o, Ahmed Pertevî ve Mehmed Pertevî'nin iki ayrı zât mı, yoksa aynı zât olup da isminin karıştırılmış mı olduğu konusunda tereddüt içerisindedir. Vassâf'ı tereddüte düşüren en mühim husûs, Üsküdar Hüdâyî Âsitânesi'nde medfûn bulunan Pertevî Efendi'nin sandûkasının yanında bulunan levhadaki şiirde Şeyh Mehmed Pertevî adının geçmesidir¹¹⁷. Ancak burada şunun altını çizerek kaydedelim ki yukarıda verdiğimiz bilgiler, Bursevî'nin

İsm-i Celil

Ahmed Pertevî isimli bir halifesinin varlığını kesin olarak ortaya koymaktadır. Kanaatimizce Vassâf'ın belirttiği şiirde Mehmed Pertevî adı yanlışlıkla kullanılmıştır.

13. Ali Senâî Efendi (ö. 1200/1786)

Asıl adı Ali olan Senâî Efendi, 1180/1766 senesi sûfîyye ricâlindendir. Gülşenî tarîkatına mensup olmakla birlikte babası Süleyman Zâtî Efendi'den de hilâfet almıştır. Hüseyin Vassâf'ın kanaatine göre Senâî Efendi 1175/1761 tarihinde hilâfet almıştır¹¹⁸. 1200/1786'da Edirne'de vefât etmiş ve Gülbahar Hâtun Mahallesi'nde bulunan Kâdirî Dergâhı'na defnedilmiştir¹¹⁹. Rıfki Melûl Meriç, Edirne'nin Tarihi Eserleri ve Mîmârî Eserleri Hakkında adlı eserinde Senâî Efendi'nin türbesinin Şihâbeddin Paşa (eski Hadım Balaban) Mahallesi'nde Bahçe Sokağı'ndaki Sezâî Efendi Tekkesi haziresinde olduğunu söylemektedir²²⁰. 1182/1769 yılında tamamladığı mürettep bir Dîvân'ı²²¹ vardır.

14. Hüseyin Şâhidî Efendi (ö. ?)

Hüseyin Şâhidî de Zâtî'nin diğer oğlu ve halifesidir. Şarköy'de irşâd vazifesiyle meşgul olmuştur. Vefât yeri ve tarihi hakkında herhangi bir malûmat yoktur¹²².

15. Fahrî Ahmed Efendi (ö. 1214/1799)

Fahrî Ahmed Efendi, bir rivâyetle Süleyman Fâik'in ve bir başka rivâyete göre de Hüseyin Şâhidî'nin halifesidir¹²³. Şarköylü'dür. Ömrünün sonlarına doğru İstanbul'a gelmiş ve 1799 tarihinde vefât etmiştir. Kabri, Kasımpaşa'da Ali Efendi Dergâhı'ndadır. Bu dergâh, daha sonra istimplâk edilip tersâneye katıldığından

mevcut değildir. Mürettep Dîvân'ı¹²⁴, Müftî baba denilen zâtın Yunus Emre Tarzındaki Nutkuna Şerhi¹²⁵, Kasîde-i Fahrî Efendi¹²⁶ olmak üzere üç eseri vardır. Ayrıca Zâtî'nin başlayıp tamamlayamadığı Gülşen-i Vahdet adlı şerhini tamamlamış ve yine Zâtî'nin bir gazelini şerh etmiştir¹²⁷. İsmail Hakkı Bursevî'nin “Her nefeste bir tecellî-i Hüdâ ister gönül/ Kendüye bu gurbet içre âşnâ ister gönül” beytiyle başlayan gazeline nazîresi vardır ve pek ârifânedir¹²⁸.

A. Celvetî Tekkeleri

XVIII ve XIX. asırlarda Balkanların en yaygın tarikatlarından birisi olan Celvetiyye, Edirne'de Mezid Bey Zâviyesi, Dizdarzâde Tekkesi, Celvetiyye Dergâhı, Senâî Ali Efendi Tekkesi, asrın sonlarına doğru yıkılmış olan Abdalbâkî Efendi Tekkesi ve Keşan'da Süleyman Zâtî Efendi tarafından yaptırılan Zâtî Efendi Tekkesi'yle temsil edilmiştir. Bunlara ilaveten İstanbul Yolu üzerindeki Seyyid Celâleddin Dergâhı'nda, Germekapı'daki Sâdık Baba Tekkesi'nde, Yeniçeri Meydanı'nda bulunan Çoban Ali Dergâhı'nda ve Nureddin Tekkesi'nde Celvetî âyinlerinin yapıldığı kaydedilmektedir. Şimdi sırasıyla bu tekkeler hakkında bilgi verelim.

1. Mezid Bey Zâviyesi

Mezit Bey Mahallesi'nde Hatice Sultan Sarayı Sokağı'ndaki on yedinci numarada olup, Mezid Bey 844/1440 tarihinde mescid olarak yaptırmıştır. Üsküdarlı Azîz Mahmud Hüdâyî Efendi'nin, Dizdarzâde Ahmed Efendi'den önce Edirne'ye göndermiş olduğu Şeyh Hasan Efendi adlı halifesi, Mezid Bey Mahallesi'nde oturmuş ve bu mescidi zâviye olarak kullanıp minber ekleyerek câmiye çevirmiştir. Önceleri çatısı kubbe iken zamanla yıpranmış, 1164/1751 tarihinde büyük bir depremde yarısı yıkılmıştır¹²⁹.

1014/1605 tarihinde vefât eden Şeyh Hasan Efendi bu mescidin haziresinde gömülüdür. Mezar taşında “Merhûm Hasan ibnu'l-Şeyh Mehmed Çelebi ibnu'l-Şeyh Şeyh Üsküdarî Mahmud Efendi” künyesi yazılıdır¹³⁰.

Mezit Bey Mescidi, “Yeşilce” adlı İmâret-i Mezid Câmii ile çoğu zaman karıştırılmaktadır. Şöyle ki, Yeşilce Camii, dört kubbeli ve bir minareli câmi olup, Mezit Bey İmâreti Mahallesi'nde, Mezit Bey İmâreti Câmii Sokağı'nda on üç numaradadır. 885/1480 tarihinde Kasım Çavuşzâde Mustafa Efendi tarafından inşâ ettirilmiştir. Halk dilinde yapılışının başlangıcında minaresi yeşil renkte kâşî kaplı olduğu için “Yeşilce Câmii” adıyla tanınmıştır. Bu câminin Mezid Bey'in adıyla anılmasının sebebi, civarındaki imâretin Mezid Bey'in eserlerinden olmasındandır. Bu câmide 1164/1751 depreminde zarar görmüş olduğundan 1167/1753'de mütevellisi Osman Ağa tarafından tamir ettirilmiştir¹³¹.

2. Dizdarzâde Tekkesi

Saçlı İbrahim Efendi Tekkesi, Şadırvanlı Tekke ve Tebrizî Asil Çelebi adlarıyla da anılan bu dergâh, Azîz Mahmud Hüdâyî'nin halîfelerinden Dizdarzâde Ahmed Efendi için Tebriz'li Asil Çelebi tarafından yaptırılmıştır. Kıyık yolu üzerinde olup, tavanı ahşaptandır. Dizdarzâde 1032/1622 yılında vefât ettiği zaman o zâviye yakınına defnedilerek üzerine ahşaptan bir türbe yapılmıştır¹³².

Yerine, yine Hüdâyî'nin halîfelerinden Kastamonulu Halil Efendi postnişîn olmuş, o da 1038/1628 tarihinde vefât edince, zâviye kapısı yanına gömülerek, üzerine bir türbe yapılmıştır. Elân şeyhi, eskiden Üç Şerefeli Câmii'nde kırk-elli yıl kadar hatiplik etmiş olan Ahmed Efendi'dir. Bu Ahmed Efendi de 1043/1633 yılı Ramazan Bayramı'nın birinci günü vefât edip, İstanbul yolundaki kabristana gömülmüştür. Yerine, yine Hüdâyî'nin halîfelerinden Silistre'de halife olan Saçlı İbrahim Efendi geçmiştir¹³³.

1275/1858 yılından 1295/1878 yılına kadar tekkede postnişîn olan Şeyh Râşid Efendi, Rus İstilâsı'nda yıkılan bu zâviyenin kahrına dayanamayarak üzüntüsünden vefât etmiştir. 1308/1890 yılında resmî açılışı yapılan bina, yeniden tamir görmüş ve aşağıdaki kitâbe kapısı üzerine yazılmıştır:

Hazret-i Abdülhamid Hân hamîdü'l-hasletin
Ömrü ikbâlin firâvân eyleye Rabbu'l-enâm

Kıldı tecdîden binâ bu tekkeyi ol pâdişâh
Olmuş iken nice yıllardır rehin-i inhidam

Feyz-i enfâs-ı ricâl-ı Celvetiyye andadır
Cilveker nûr-ı Hüdâyî'den hidâyet subh u şâm

Gel devâm et zikr ü tevhîde hulûs-ı kalbile
Olasın tâ vâsıl-ı ser-menzil-i dâru's-selâm

Bir mübeşşir geldi İzzet verdi tarihin haber
Saçlı İbrahim Efendi oldu tamam (1308/1890)

Bu kitâbe dönemin Edirne Valisi Hacı Ahmed İzzet Paşa tarafından kaleme alınmıştır¹³⁴.

3. Celvetiyye Dergâhı

Mahmud Efendi Tekkesi olarak da bilinen bu dergâh, 1049/1639 tarihinde¹³⁵ Mesnevihânzâde Efendi'nin evinin yerine İplikçi Hacı Ahmed tarafından Vâiz Mahmud Efendi¹³⁶ için inşâ edilmiştir.

Celvetiyye Dergâhı'nın Edirne Türk-İslâm Sanatları Müzesi'nde bulunan kitâbesi şöyledir:

Bu gün ol Hazret-i Mahmud Efendi nâgâh
Da'vet-i Hakk'a gidip oldu cihândan nâbûd
İrcîî âyetini gûş edecek hâtiften
Can atıp cânib-i Mevlâ'ya dedi yâ Ma'bûd

Okuyup fâtiha rûhuna duâ eyleyelim
Ola kim rahmet ede Hak ola ondan hoşnûd
İşitip mevti Tarzî dedi tarihi için
Sikke-i Cennet'e makâm ola makâm-ı Mahmud (1049)¹³⁷

4. Senâî Efendi Tekkesi

Hadım Balaban Mahallesi'nde, Hatice Sultan Sarayı Sokağı, yedinci numaradadır. Celvetiyye şeyhi Ali Senâî Efendi tekkesidir ki, çatısı ahşaptandır. 1286/1863 senesinde dikici esnafından ve Kâdirî şeyhlerinden Şeyh Göbek adlı Mehmed Efendi'ye verilmiştir. Şeyh Ali Senâî Efendi bu tekkenin alanında gömülmüştür. Tekke hâlen arsa durumundadır¹³⁸.

5. Abdalbâki Efendi Zâviyesi

Zen-i Firuz Mahallesi'nde Ayvalı Göl Caddesi'nde, on dördüncü numaradadır. Celvetiyye tarîkatına mensup Şeyh Abdalbaki Efendi Zâviyesi'nin çatısı ahşaptan olup, elli seneden beri yıkıktır¹³⁹.

6. Nûreddin Tekkesi

Nûreddin Tekkesi, Hoca Üveys Mahallesi'nde Horozlu Caddesi'nde doksan altı numaradadır. Nuhdere şeyhi demekle meşhûr Üsküdar'lı Mustafa Efendi için yapılmış ve Cerrâhiyye tarîkatından Cerrâhî tekkesidir ki, bu tekkede aynı zamanda Celvetî âyinleri de icrâ edilmektedir¹⁴⁰.

7. Zâtî Efendi Tekkesi

1135/1723'ten 1137/1725'e kadar Gelibolu'da hilâfetle tarîkatı yaymakla meşgul olan Zâtî, bu tarihten sonra Keşan'a gelerek buraya yerleşmiş ve bir tekke kurarak ömrünün sonuna kadar insanlara hizmet etmiştir¹⁴¹. Kendisinden sonra bu tekkede kimlerin şeyhlik yaptığı bilinmemekle beraber, burada yapılan tasavvufî eğitim ve sohbetlerin Keşan halkı üzerinde derin izler bıraktığını bilinmektedir. Şöyle ki, Keşan yaşlıları arasında bu tekkenin eğitici toplantılarında çocukken bulunduğunu hatırlayanlar vardır. Şehrin şimdilerde Dokuz Evler adıyla anılan kısmında küçük bir tekkenin bulunduğu, zâviye olarak da anıldığı ve tekkenin bakımı için ovadaki bazı tarlaların vakfedildiği kaydedilir. Gerek bu zâviyenin ve gerekse Zâtî'nin türbesinin Balkan Savaşları sırasında Bulgarlar tarafından yıkıldığı söylenir. Zâviye ve türbenin kendiliklerinden yıkıldığını söyleyenler de vardır¹⁴².

Ayrıca Keçecizâde İzzet Molla (ö. 1245/1829)'nın Keşan sürgünündeki sıkıntılı yıllarını dile getirdiği Mihnet-Keşan (Mihnet-i Keşan) adlı uzun mesnevisinin "Keşan'ın Câmileri, Türbeleri" kısmında Zâtî ve tekkesiyle ilgili iki beyte rastlamaktayız. Şöyle ki, İzzet Molla bu beyitlerinde, Keşan şehrinde ne Kâdirî ne de

Halvetî tekkelerinin bulunduğunu ancak Celvetiyye'den Zâtî Efendi'nin tekkesinin olduğunu, bu mübârek zâtın âdetâ şehrin sığınağı olduğunu ve kurtuluş isteyenlerin de yine onda mutluluğa ulaştığını kaydeder:

Ne Kadrî var anda ne hod Halvetî
Fakat tekve-i Zâtî vü Celvetî
O şehre melâz olmuş ol nîk zât
Bulur ol nice eyleyenler necât¹⁴³

Bu tekkelerden başka Kıyak Civarı'nda Yeniçeri Meydanı'nda bulunan Çoban Ali Dergâhı'nda ve Germekapı'da bulunan Sâdık Baba Tekkesi'nde Celvetî âyinlerinin yapıldığı kaydedilmektedir¹⁴⁴. Ayrıca kaynaklarda hakkında fazla bilgi bulunmayan İstanbul Yolu üzerindeki Seyyid Celâleddin Dergâhını¹⁴⁵ da Celvetî tekkeleri arasında saymak mümkündür.

Sonuç

Bu çalışmamızda görülmüştür ki, ilk olarak Azîz Mahmud Hüdâyî ile Rûmeli'de etkileri görülmeye başlanan Celvetîlik, Edirne ve çevresinde oldukça etkili olmuş tarikatlardan birisidir. Edirne ve çevresinde faaliyeti tespit edilebilen Celvetî şeyhlerinin sayısı yaklaşık 15'tir. Bu Celvetî şeyhlerinden 7'si yani Hasan Efendi, Dizdarzâde Ahmed Efendi, Şeyh Halîl Efendi, Saçlı İbrahim Efendi, At-pazarî Osman Fazlî, Abdülhay Efendi ve Yusuf Edirnevî merkez dergâha mensup iken, 8'i de yani İsmail Hakkı Bursevî, Vahdetî Osman Efendi, Mehmed Hikmetî Efendi, Ahmed Pertevî Efendi, Süleyman Zâtî Efendi, Ali Senâî Efendi, Hüseyin Şâhidî ve Fahrî Ahmed Efendi Hakkıyye koluna mensuptur. Dolayısıyla Edirne ve çevresinde daha ziyâde Hakkıyye koluna mensup şeyhler etkili olmuştur. Tüm bu Celvetî şeyhlerinin, tespit edilebildiği kadarıyla, daha çok Edirne, Tekirdağ, Gelibolu, Keşan, Şarköy ve Çorlu'da yoğunlaştığı görülmektedir. Edirne ve çevresinde faaliyetleri tespit edilebilen tekke sayısı ise 10'dur. Bu tekkelerden 4'ü merkez dergâha bağlı iken, ikisi Hakkıyye koluna mensuptur. Ayrıca Nûreddin Tekkesi'nde hem Cerrâhî hem Celvetî, Çoban Ali Dergâhı'nda ve Sâdık Baba Tekkesi'nde hem Halvetî hem Celvetî âyinleri yapıldığı tespit edilmiştir.

DİPNOTLAR

¹ Edirne'nin fethi ve sonrasındaki durum hakkında geniş bilgi için bk. Abdurrahman Hibrî, Enîsü'l-Musâmirîn (Edirne Tarihi 1360-1650), çev. Ratip Kazancıgil, Edirne Valiliği Yay., İstanbul 1999, s. 15-20.

² M. Tayyib Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı, s. 77-110; Ratip Kazancıgil, Edirne Mahalleleri Tarihçesi, Edirne Valiliği Yay., İstanbul 1999, s. 31-89.

³ bk. Sahih Ahmed Dede, Mecmûati't-Tevârihi'l-Mevleviyye, Kütahya Belediyesi, M. Hakkı Yeşil Ktp., No.: 312, s. 131; 1310 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 196-197; M. Tayyib Gökbilgin, XV ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, İst. 1952, s. 203-210; Ayrıca bkz. Mustafa Erdoğan, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevihâneleri", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Derg., IV-V, 1975-76, s. 19.

⁴ Evliyâ Çelebi, Seyahatnâme (Rumeli-Solkol ve Edirne), Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1984, s. 267-268.

⁵ Bâyezîd-i Rûmî ve Derviş Bayezid diye de bilinen Halife, mürşidi Cemâl Halvetî'nin bir işareti üzerine Edirne'ye gelip yerleşmiştir. Kendisi için Kıyık Mezarlığı yanında bir tekke yaptırmıştır. Tekkeye gelir getirmesi için bir köy de vakfedilmiştir. Vefâtına kadar Edirne'de yaşamış ve tekkesinin civârına defnedilmiştir. İbn Arabî'nin Fusûs'una yazdığı Sırr-ı Cânân adında 5500 beyti aşan şerhi ve Secencelü'l-Ervâh adlı Fâtiha Suresi'nin tefsiri meşhûrdur. Hk. geniş bilgi için bkz. Taşköprizâde, eş-Şekâik, Nşr. A. Subhi Fırat, İst. 1985, s. 368; Kâtip Çelebi, Keşfü'z-Zunûn, Nşr. Kिलisli M. Rif'at-Ş. Yaltkaya, İstanbul 1941, I, 455; Osman Türer, "Bâyezid Halife", DİA, V, 242.

⁶ Ali Dede, Konyalı Şeyh Vefâ'nın 1491'de vefâtı üzerine İstanbul'daki Zeyniyye Dergâhı postnişinliğini üstlenmiştir. Geniş bilgi için bkz. Taşköprizâde, a.g.e., s. 351; Ahmed Rif'at, Mir'âtu'l-Mekâsîd fî Def'i'l-Mefâsîd, İstanbul 1293, s. 39.

⁷ Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şuârâ, I-II, Haz. İ. Kutluk, Ank. 1978-1981, II, 1083-1084; Abdurrahman Hibrî, a.g.e., s. 152; Âşık Çelebi, Meşâirü's-Şuârâ, İ.Ü. Ktp., TY. 2406, vr. 126a; Osman Nuri Peremeci, Edirne Tarihi, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939, 216-217.

⁸ A. Hibrî, a.g.e., s. 142; Peremeci, a.g.e., 199-200.

⁹ Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul 1333, I, 44; Rıdvan Canım, Edirne Şairleri, Ankara 1995, s. 185.

¹⁰ Hasan Çelebi, a.g.e., II, 1032-1033; A. Hibrî, a.g.e., s. 149-150; Ahdî, Gülşen-i Şuârâ, Millet Ktp., Ali Emiri Tarih 774, 193b-194a; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ankara 1988, III/2, 521.

¹¹ Nev'izâde Atâyî, Hadâyiku's-Şekâyık fî Tekmiletü's-Şakâyık, Haz. A. Özcan, İst. 1989, s. 762; Komisyon, Tezkirelere Göre Dîvân Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara 1988, a.g.e., s. 449.

¹² Mucib, Tezkire, İ.Ü. Ktp., TY. 3913, vr. 5a-5b; Peremeci, a.g.e., s. 256.

¹³ Hk. geniş bilgi için bkz. Nihat Azamat, "Câhidî Ahmed Efendi", DİA, VII, 16-17.

¹⁴ Dünden bugüne Edirne'de tasavvuf ve tarikatların tarihi seyri hakkında geniş bilgi için bkz. Selami Şimşek, XVIII ve XIX. Asırlarda Edirne'de Tasavvuf ve Tarikatların Genel Durumu, EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 20, Yaz 2004, ss. 259-276.

¹⁵ Hasan Kâmil Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı, İst. 1990, s. 149-153; a.g.mlf., "Celvetiyye", DİA., VII, 273.

¹⁶ Celvetîliğin XVIII. asırdaki durumu hakkında geniş bilgi için bkz. Selami Şimşek, Keşan'lı Süleyman Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetîlik, Basılmamış Doktora Tezi, ATÜSBE, Erzurum 2005.

¹⁷ Hüdâyî, söz konusu mektuplarının birinde şöyle demektedir: "Bu âciziniz de Rûmeli'nde iken ve bunda geldikten sonra fukarâ ile ziyâde mukayyed olup çok belâ çekmişizdir. Hattâ Adil Giray Han, Kızılbaş'a tutsak olduğunda ve şehid ettiklerinde ben duâcınız kemâl-i takayyüdümüzden ol inkişâr eseriyle münkesir olup, Baba'da (Babaeski) mevt mertebesinde marîz olup güçlkle def'etik". bk. H. Kâmil Yılmaz, a.g.e., s. 49-50.

¹⁸ A. Hibrî, a.g.e., s. 29; Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar No: 2307, III, 16; 1310 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 211; Ratip Kazancıgil, Edirne Şehir Tarihi Kronolojisi (1300-1994), Edirne Valiliği Yayınları, İstanbul 1999, s. 43.

¹⁹ İsmail Hakkı Bursevî ve Hüseyin Vassâf Efendi bunlardandır. Mesela, Bursevî, Ahmed Muk'ad

Efendi'den bahsederken "Ahmed Muk'ad eş-Şehîr bi-Dizdarzâde el-Edirnevî" diye bahseder. bk. Bursavî, Tamâmü'l-Feyz, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi No: 244, vr. 64b. Vassâf ise, "Edirne'de tarîkatı yaymışlardır. Kendileri için aslen Tebriz'li olan Çelebi adlı zât tarafından Edirne'de Kıyık Yolu üzerinde bir zâviye inşa edilmiştir. Burada bir süre seccâdenişin olduktan sonra ahîren Hüdâyî Âsitânesi'nde posta oturmuştur. Daha önce Bursa'da tarîkatı neşir hizmetiyle de meşgûl olmuştur. Kendisi Balıkesir'de doğmuş, 1049'da irtihâl etmiştir ki, Hüdâyî Âsitânesi'nde hizmetleri on iki senedir. Hz. Pîr'in civârında medfûndur. "Mülâkâtü'l-mevt" irtihâline tarihtir" ifadelerini kullanarak bu iki zatı karıştırmıştır. bk. Vassâf, a.g.e., III, 16.

²⁰ Atayî, Hadâiku'l-Hakâyık fî Tekmileti's-Şakâyık, İst. 1268, II, 675; Kâtip Çelebi, Fezleke, İstanbul 1287, II, 45; Hibri, a.g.e., s. 28-29; 1310 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 211; Yılmaz, a.g.e., s. 126; Kazancıgil, Edirne Şehir Tarihi Kronolojisi, s. 47.

²¹ Rıfki Melûl Meriç, Edirne'nin Tarihi ve Mimâmî Eserleri Hakkında, Berksoy Matbaası, İstanbul 1963, s. 46.

²² Vassâf, a.g.e., III, 16; 1310 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 211.

²³ Meriç, a.g.e., aynı yer.

²⁴ Vassâf, a.g.e., III, 15; 1310 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 212.

²⁵ Yılmaz, a.g.e., s. 128.

²⁶ Vassâf, a.g.e., aynı yer; 1310 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 212-213; Yılmaz, a.g.e., aynı yer.

²⁷ bk. Hüseyin Ayvansarayî, Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl, Haz. F. Çetin Derin, İstanbul 1978, s. 102.

²⁸ Şeyhî Mehmed, Vakâiyü'l-Fuzalâ (Zeyl-i Şekâyık), Bâyezid Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, No: 2361, I, 279a.

²⁹ Vassâf, a.g.e., aynı yer; 1310 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 213.

³⁰ Vassâf, a.g.e., aynı yer; Peremeci, a.g.e., s. 260.

³¹ Ayvansarayî, a.g.e., s. 103.

³² Peremeci, a.g.e., aynı yer.

³³ Bu türbe Kıyık Caddesi'ndedir. bk. 1310 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 213; Peremeci, a.g.e., aynı yer; Meriç, a.g.e., s. 46.

³⁴ Vassâf, a.g.e., III, 15.

³⁵ Bursavî, Tamâmü'l-Feyz, vr. 47b-48a; M. Ali Aynî, Türk Azizleri I İsmail Hakkı, İst. 1944, s. 23-24; Necdet Yılmaz, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XVII. Yüzyıl), OSAV Yay., İst. 2001, s. 365-366.

³⁶ Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, Zübde-i Vekaiyiât, Haz. Abdülkadir Özcan, T. T. K. Yay., Ank. 1995, s. 203; Aynî, a.g.e., 26; Necdet Yılmaz, a.g.e., s. 366-367.

³⁷ Defterdâr, a.g.e., aynı yer; Aynî, a.g.e., aynı yer.

³⁸ Bursavî, a.g.e. vr. 76b; Aynî, a.g.e. s. 35.

³⁹ Defterdâr, a.g.e., s. 386; Aynî, a.g.e., s. 49-50, 56; Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî, Haz. Abdülkadir Yuvalı-Ali Aktan, İst. 1995, III, 421. Hayatı ve eserleri hk geniş bilgi için bkz. Sakıp Yıldız, "Atpazarî Osman Fazlı", DİA, 84; Necdet Yılmaz, a.g.e., s. 370-373.

⁴⁰ Şeyhî, a.g.e., II, 414-415.

⁴¹ Bu tekke, "Saçlı İbrahim" ve "Şadırvanlı" adlarıyla da anılmaktadır. bk., R. Melul Meriç, a.g.e., s. 13.

⁴² Bursalı, a.g.e., I, 125; Vassâf, a.g.e., III, 21; Yılmaz, Azîz Mahmud Hüdâyî, s. 262; Nuri Özcan, "Abdülhay Efendi", DİA, I, 227-228; Ekrem Işın, "Abdülhay Efendi", DBİA, I, 43; Ramazan Muslu, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XVIII. Asır), İnsan Yay., İstanbul 2003, s. 429.

⁴³ Şeyhî, a.g.e., aynı yer; Ayvansarayî, a.g.e., II, 199; Tabibzâde Zâkir Şükrü, İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihü, Neşr. Şinâsi Akbatu, III, 109; Bursalı, a.g.e., aynı yer; Vassâf, a.g.e., aynı yer; Süreyyâ, III, 300; Hocazâde Ahmed Hilmi, Ziyâret-i Evliyâ, İstanbul 1327, s. 125; Işın, a.g.m., aynı yer; Nuri Özcan, "Abdülhay Celvetî", DİA, I, 227-228; Muslu, a.g.e., s. 431.

⁴⁴ bk. Vassâf, a.g.e., III, 21.

⁴⁵ Işın, a.g.m., aynı yer; Özcan, a.g.m., aynı yer.

⁴⁶ bk. Vassâf, a.g.e., aynı yer; Yılmaz Öztuna, Büyük Türk Mûsikisi Ansiklopedisi, KB. Yay. Ankara 1990., I, 53-54; Özcan, a.g.m., s. 228; Canım, a.g.e., s. 344; Muslu, a.g.e., s. 430.

⁴⁷ Ahmed Efendi, 1135 (1723)'de vefât etmiş, Üsküdar'da Molla Fazlullah Efendi'nin yanına defnedilmiştir. bk. Süreyyâ, a.g.e., I, 243.

- 47 bk. İÜ Ktp., TY. No: 9771 (vr. 23b-26a).
- 48 Nuriosmaniye Ktp., No: 3213.
- 49 Süleymaniye Ktp., Esad Ef., No. 3872.
- 50 Fetih Suresi'nin tefsiridir. bk. Süleymaniye Ktp., Beşir Ağa, No. 34; İÜ Ktp., TY. No: 2201.
- 51 Meryem, Yâsin, Feth, Rahmân, Nebe', Nâziat, Abese, Tekvîr, İnfitâr, Mutaffifin ve Kevser sûrelerinin tefsiridir. bk. İÜ Ktp., TY. No: 2201.
- 52 Bursevî, Tamâmu'l-Feyz-II, 80, 85; Ramazan Muslu, İsmail Hakkı Bursevî ve Tamâmü'l-Feyz Adlı Eseri-I, MÜSBE, Basılmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul 1994, s. 146.
- 53 İ. Hakkı Bursevî hk. geniş bilgi için bkz. M. Ali Ayni, Türk Azizleri, İst. 1944; Bursalı Mehmet Tahir, Mevlânâ Şeyh İsmail Hakkı Celvetî, İst. 1329; Sakıp Yıldız, Exegete Turc Isma'ıl Haqqı Bursevî Sa Vie, Ses Ouvers et La Methode Dans Son Tafsîr Rûh al-Bayân (1063-1137/1653-1725), Paris, 1972 (Türk Müfessiri İsmail Hakkı Bursevî; Hayatı, Eserleri ve Tefsir İlmindeki Metodu, Basılmamış Doktora Tezi Fransızca); Ali Namlı, İsmail Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı, İnsan Yay., İstanbul 2001.
- 54 Bursevî, Tamâmu'l-Feyz, II, 79.
- 55 A. Bâdi Efendi Riyâz-ı Belde-i Edirne adlı eserinde Rûhu'l-Beyân sâhibi Aydos'lu İsmail Hakkı'nın inzivâ döneminde Edirne'ye gelerek önce burada Abdülbâki Efendi'nin eğitimi başında bulunarak İstanbul'a döndüğünü kaydeder ki bu bilgi tamamen yanlıştır bk. Ahmed Bâdi Efendi, Riyâz-ı Belde-i Edirne (Edirne Şehri Tarihi), Haz. Ratip Kazancıgil, Edirne Valiliği Yay., İst. 2000, I,
- 56 Zira bizzat İsmail Hakkı eserlerinde Edirne'de Şeyh Abdülbâki'nin yanında bulunarak ondan çeşitli ilimler öğrendiğini belirtmiştir. bk. Ali Namlı, İsmail Hakkı Bursevî ve Tamâmü'l-Feyz Adlı Eseri-II, MÜSBE, Basılmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul 1994., 79, A.g.mlf., Kitâbu's-Silsile, vr. 80b.
- 57 Bursevî, Tamâmu'l-Feyz-II, 79-80.
- 58 Bursevî, a.g.e., II, 80; Namlı, a.g.e., II, 85-86, 90-93.
- 59 Bursevî, a.g.e., II, 95-96.
- 60 Bursevî, Tuhfe-i İsmailiyye, İst. 1292, s. 2-3; a.g.mlf., Kitâbu'n-Netîce-II, Haz. Ali Namlı-İmdat Yavaş, İnsan Yay., İstanbul 1997, s. 338; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, III/1, 556-563; İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, I-IV; V: Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri, İstanbul 1971-72., III, 477-479.
- 61 Namlı, a.g.e., s. 89.
- 62 Bursevî'nin düştüğü bu tarihler için bkz. Bursevî, Kitâbu'l-Mir'ât, BEYBEK, Genel No: 40, 86a-b; A.g.mlf., Mecmûatü'l-Hutab ve'l-Vâridât, BEYBEK Genel No: 85, vr. 262b.
- 63 Namlı, a.g.e., s. 90.
- 64 Bursevî, Kitâbu'l-Mir'ât, vr. 99a, 105b; Namlı, a.g.e., aynı yer.
- 65 Bursevî, a.g.e., 72b.
- 66 Üç cilt olarak tertip edilmiş Arapça bir eser olup, Bursevî'nin en büyük ve en mühim eseridir. "Te'vilât-ı Necmiyye"den de alıntılarının bulunduğu tefsir ve hadislerle ilgili bazı konularda yapmış olduğu rivâyetler zayıf olmakla birlikte, genel olarak istifade edilmesi gerekli tefsirlerdendir. Eserin müellif nüshası için bkz. BEYBEK, Genel No: 12-27; Ayrıca eser, üç, dört, altı ve on cilt halinde muhtelif defalar (İst. 1255, 1285, 1286, 1306, 1330; Bulak 1255, 1264, 1276, 1278, 1287) basılmıştır. Eserle ilgili en geniş çalışma Sakıp Yıldız tarafından yapılmıştır. bk. Exegete Turc Isma'ıl Haqqı Burûsavî Sa Vie Ses Oeuvres et La Methode Dans Son Tafsîr Rûh el-Bayan, La Faculte Des Letters Et Sciences Humaines De Paris (Sorbonne), Doktora Tezi, Paris 1972; Ayrıca bkz. Fatma Çalık, Ruhu'l Beyan`da İşari Tefsir Anlayışı, UÜSBE, Basılmamış Y. Lisans Tezi, Bursa 2002, 250 s.; M. Fatih Hasçıçek, İsmail Hakkı Bursevî'nin Ruhu'l-Beyan'ında Nefs Kavramı, AÜSBE, Ank. 2000, 113 s.; Bursevî'nin bundan başka birçok eseri vardır. Gerek bu eseri ve gerekse diğer eserleri hk. geniş bilgi için bkz. Ayvansarayî, Hadîkatü'l-Cevâmî, Matabaa-i Âmire, İst. 1281, II, 206-208, Bursalı, Osmanlı Müellifleri, I, 28-32; Mehmed Şemseddin, Yâdigâr-ı Şemsî, Bursa 1332, s. 183-185, Vassâf, Sefîne, III, 52-54; A.g.mlf., Kemâlnâme-i İsmail Hakkı, Haz. Murat Yurtsever, Arasta Yay., Bursa 2000, s. 39-44; Hocazâde, a.g.e., s. 143-145; Yıldız, a.g.e., s. 178-313; Murat Yurtsever, İsmail Hakkı Dîvânı, Arasta Yay., Bursa 2000., s. 9-117; Ramazan Muslu, İsmail Hakkı Bursevî ve Tamâmü'l-Feyz-I, s. 20-29; Namlı, a.g.e., s. 160-241.
- 67 Mehmed Şemseddin, a.g.e., s. 178-179; Namlı, a.g.e., s. 89.

- ⁶⁸ Vassâf, a.g.e., s. 80; Bursalı, a.g.e., I, 182.
- ⁶⁹ Bursevî, Tamâmü'l-Feyz-II, s. 11, 25, 38; Namlı, a.g.e., 221.
- ⁷⁰ Vassâf, a.g.e., s. 82. Söz konusu nazım şöyledir: “Bana sensiz yemek içmek harâm-ender-harâm olsun/Firâkıyla geçen günler kıyâm-ender-kıyâm olsun/Perişanlık diler dil kayd-ı zülfünde nice demdir/Hevâdârın olanlar sevdiğim ko bi-nizâm olsun/Fenâ gül-zârın servi durur ber-pâ ayağ üzre/hakikat bağı servisin sana herdem hurâm olsun/Bana güldürme ağıyârı tecellinle beni güldür/Ni-gâh et bana uşşâkın içinde ihtirâm olsun/Dilersen yâr ile vahdet koma ağıyârı kalbinde/safâ-yı vahdeti bulmağa her dem ihtimâm olsun”. bk. Sezâyî-i Gülşenî, Dîvân, Haz. Şahver Çelikoğlu, Yazı Yay., İst. 1985, s. 152.
- ⁷¹ Bir nüshası için bkz. Sül. Ktp., Esad Ef., No: 765; Bu şerh basılmıştır (İst. 1313).
- ⁷² Bursalı, a.g.e., I, 182; Vassâf, Sefîne, III, 62; a.g.mlf., Kemâlnâme, s. 82.
- ⁷³ Sül. Ktp., Esad Ef., No: 3775 (1-99 vr.)
- ⁷⁴ Sül. Ktp., Esad Ef., No: 340 (201 vr.)
- ⁷⁵ Sül. Ktp., Ayasofya., No: 73 (256 vr.)
- ⁷⁶ Sül. Ktp., Giresun Yazmaları, No: 115 (19-21 vr.)
- ⁷⁷ Sül. Ktp., H. Hüsnü Paşa, No: 1193 (9 vr.)
- ⁷⁸ Sül. Ktp., Esad Ef., No: 3775 (100-196 vr.)
- ⁷⁹ Sül. Ktp., Şehzâde Mehmed, No: 110 (235-240 vr.)
- ⁸⁰ Bursalı, a.g.e., I, 72.
- ⁸¹ M. Süreyya, a.g.e., II, 342.
- ⁸² Bursalı, a.g.e., I, 72; Canım, a.g.e., s. 396.
- ⁸³ bk. Süleyman Zâtî, Miftâhu'l-Mesâil ve Misbâhu'l-Mehâil, Süleymaniye Ktp. Haşim Paşa, No: 29, vr. 1b.
- ⁸⁴ Divân, Sevâihu'n-Nevâdir ile birlikte Türkçe harflerle neşredilmiştir. bk., Süleyman Zâtî, Divân ve Sevâihu'n-Nevâdir fi Ma'rifeti'l-Anâsır, Haz. Mehmet Aslan, Sivas 1994.
- ⁸⁵ Bursalı, a.g.e., I, 72; Vassâf, Kemâlnâme, s. 75-76.
- ⁸⁶ Bursalı, a.g.e., I, 141-142; Vassâf, a.g.e., s. 78; Peremeci, a.g.e., s. 276-277.
- ⁸⁷ Bu eser için bkz., Sül. Ktp. H. Mahmud, nr. 3487; İ.Ü. Ktp, TY, nr. 335
- ⁸⁸ Süleyman Zâtî Efendi'nin hayatı, eserleri ve görüşleri hk. geniş bilgi için bkz. Selami Şimşek, Keşan'lı Süleyman Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetilik, ATÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, Erz. 2005.
- ⁸⁹ Bursalı, a.g.e., I, 73; Vassâf, a.g.e., s. 75; Şemseddin Sâmî, a.g.e., III, 2224; Fâtın Davûd, a.g.e., s. 96, Sakıp Yıldız, Exegete Turc Isma'ıl Haqqı Burûsavî Sa Vie Ses Oeuvres et La Methode Dans Son Tafsir Rûh el-Bayan, La Faculte Des Letters Et Sciences Humaines De Paris (Sorbonne), Doktora Tezi, Paris 1972, s. 151; Abdullah, Devellioğlu, Büyük İnsanlar (3000 Türk ve İslâm Müellifi), Yaylacık Matb., İstanbul 1973, s. 528.
- ⁹⁰ bk. Manfred Götz, Türkische Handschriften, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1979, s. 12.
- ⁹¹ bk. Vassâf, a.g.e., s. 77; A.g.mlf., Sefîne, III, 61; Mustafa Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, Bursa 1993, II, 154.
- ⁹² Ayvansarayî, a.g.e., II, 200; Yılmaz, a.g.e., s. 265; Muslu, a.g.e., s. 433.
- ⁹³ Babası, annesi ve kerîmesi Âsiye 1722-23'te aynı yılda vefât etmiştir. Pederine, annesine ve kerîmesine söylediği târihler sırasıyla şöyledir: “Vefâtına deyüb Hikmetî târih /Bihîştî Hâcî Ahmed itdi me'vâ”, “Hikmetâ dindi târih-i du'â /Âmine karîn-i bihîştî kıldı câ”, “Geldi bir Şeyh Hikmetî himmet idüb /Âsiye kadın bihîştî mesken” bk. Vassâf, Kemâlnâme, s. 74; M. Şemseddin, a.g.e. s. 190.
- ⁹⁴ M. Şemseddin, a.g.e., s. 187.
- ⁹⁵ Vassâf, Sefîne, III, 56; A.g.mlf., Kemâlnâme, s. 73.
- ⁹⁶ Bu târih şöyledir. “Nefes irişdi Hâcî Hikmetî'den /Haberde benzedi bâd-ı cenûba /Bu halvethâne ile Sâlihiyye /Yine hüsn-i bahârdan düşdi hûba /Açıldı çeşm-i ârif gibi revzen /Nezâret kılmağa semt-i guyûba /Zuhûr itdi bu hayr-ı bâkiçün şems /Dem irdi âhir (irîşdi) gurûba /Didi harf-i mücevher birle Hakkı /Yapıldı halvet erbâb-ı kulûba”. bk. Vassâf, a.g.e., aynı yer.
- ⁹⁷ bk. Fındıklılı İsmet Efendi, Tekmiletü's-Şekâik fi Hakkı Ehli'l-Hakâik, Haz. A. Özcan, (Şekâik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri İçinde), V, İstanbul 1989., s. 482.
- ⁹⁸ bk. Sakıp Yıldız, Türk Müfessiri İsmail Hakkı, Hayatı, Eserleri ve Rûhu'l-Beyân Tefsiri, (Aslı

Fransızca olan doktora tezinin yayımlanmamış Türkçe tercümesi), s. 148.

⁹⁹ bk. Namlı, a.g.e., s. 226.

¹⁰⁰ Fındıklılı, a.g.e., s. 148.

¹⁰¹ Vassâf, a.g.e., 70; A.g.mlf., Sefîne, III, 56-57; Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, II, 153.

¹⁰² M. Şemseddin, a.g.e., s. 188.

¹⁰³ Mezar taşına yazılı târih şöyledir: "Sâlikân-ı Celvetiyye mürşidi şeyhu'ş-şuyûh /Yanî kim Şeyh Hikmetî kabrinde râhatlar bula /Düşdü bir târih Azîzâ tab'ıma fevti için /Cây-gâh-ı Hikmetî Mevlâ kusûr-ı adn ola". bk. Fındıklılı, a.g.e., s. 483; M. Şemseddin, a.g.e., s. 187-188; Vassâf, a.g.e., 70; A.g.mlf., Sefîne, III, 56.

¹⁰⁴ bk. BEYBEK Ktp., Genel No: 109, (30 vr.)

¹⁰⁵ bk. Fındıklılı, a.g.e., s. 483-484.

¹⁰⁶ M. Şemseddin, a.g.e., s. 189-190; Vassâf, Kemâlnâme, s. 57-59.

¹⁰⁷ Vassâf, a.g.e., 53; A.g.mlf., Sefîne, III, 56; Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, II, 152-153.

¹⁰⁸ Vassâf, Kemâlnâme, 70-71; Bu manzûm târihler Yedigâr-ı Şemsî'de de yer almaktadır. bk. s. 190.

¹⁰⁹ Namlı, a.g.e., s. 227.

¹¹⁰ Bursevî, Kitâbu'd-Düreri'l-İrfâniyye, İ.Ü. Ktp., TY No: 4019, vr. 13a; Tabibzâde, a.g.e., s. 24; Namlı, a.g.e., s. 227.

¹¹¹ bk. Bursevî, Şerh 'alâ Tefsiri Cüz'i'l-Ahîr li'l-Kâdî'l-Beydâvî, Beyazıt Devlet Ktp., Genel No: 755, vr. 116b; Namlı, a.g.e., s. 228.

¹¹² bk. Bursevî, Kitâbu'l-Envâr, Sül. Ktp., Fâtih No: 2652, vr. 212b.

¹¹³ bk. a.g.e., Beyazıt Devlet Ktp., Genel No: 3913, vr. 1a.

¹¹⁴ bk. a.g.e., İ. Ü. Ktp., AY, No: 3577.

¹¹⁵ M. Şemseddin, a.g.e., s. 191; Vassâf, Kemâlnâme, s. 85.

¹¹⁶ Vassâf, a.g.e., s. 78-79; a.g.mlf., Sefîne, III, 63.

¹¹⁷ Vassâf, a.g.e., s. 80-81.

¹¹⁸ Vassâf, Senâî'nin hilâfetini şu beyitlerle kaydeder: Hudâ-evrâd hem âli-merâtib/Ki hâned fâtiha ber-rûh-ı kâtib 1175/1761. bk. Vassâf, Kemâlnâme, s. 78.

¹¹⁹ Bursalı, a.g.e., I, 141-142; Vassâf, a.g.e., s. 78; O. Nuri Peremeci, Edirne Tarihi, İstanbul 1940, s. 276-277.; Namlı, a.g.e., s. 227.

¹²⁰ bk. Meriç, a.g.e., s. 47.

¹²¹ bk. Süleymaniye Ktp. H. Mahmud, No: 3487; İÜ. Ktp. TY, No: 335. Ali Senâî Efendi'nin bu Dîvân'ı tarafımızdan yeni harflere aktarılmış olup, yayıma hazırlanmaktadır.

¹²² Vassâf, Sefîne, III, 62; a.g.mlf., Kemâlnâme, s. 79.

¹²³ Fahrî Ahmed Efendi, Sicill-i Osmânî ve Kemâlnâme-i Hakkî'de kaydedildiğine göre Zâtî'nin halifesidir. bk. Süreyyâ, a.g.e., IV, 11; Vassâf, a.g.e., s. 77.

¹²⁴ bk. Fahrî Ahmed, Dîvân, Yapı Kredi Kütüphanesi, No: 15551. Bu Dîvân da Kasîde ile birlikte tarafımızdan yeni harflere aktarılmaktadır.

¹²⁵ Bursalı, a.g.e., I, 141.

¹²⁶ bk. Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir, No: 777.

¹²⁷ Vassâf, a.g.e., s. 79; a.g.mlf., Sefîne, III, 62-63; Bursalı, a.g.e., I, 141-142; Namlı, a.g.e., s. 224.

¹²⁸ Bursalı, a.g.e., I, 141-142; Vassâf, Sefîne, III, 62-63; Namlı, a.g.e., s. 224.

¹²⁹ bk. A. Bâdi, a.g.e., s. 56-57.

¹³⁰ bk. A. Bâdi, a.g.e., s. 57.

¹³¹ bk. A. Bâdi, a.g.e., s. 63; Tosyavizâde Rıfat Osman, Edirne Evkâf-ı İslâmiyye Tarihi, Haz. Ülkü Ayan Özsoy, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1999, s. 136.

¹³² Hıbrî, Enisü'l-Müsâmirîn, s. 28-29; 1310 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 196; Meriç, a.g.e., s. 13, 26; Oral Onur, Edirne Kitâbeleri, İstanbul 1991, s. 249-250; Hüseyin Yıldız, Turistik Edirne, Bursa 1987, s. 170.

¹³³ A. Bâdi, a.g.e., s. 94.

¹³⁴ Oral Onur, a.g.e., aynı yer.

¹³⁵ Bâdi Efendi bu tarihi 1037/1627 olarak kaydetmektedir. bk. Bâdi Efendi, a.g.e., s. 105.

¹³⁶ Hıbrî, Enisü'l-Müsâmirîn'de bu zâtın 1046/1636 tarihinde Hıdırlık Bektâşi Tekkesi'nde bir sü-

re şeyhlik yaptığını bildirmektedir. bk. Hibrî, a.g.e., 38. Tekke kitâbesinden 1049/1639 yılında vefât ettiği anlaşılan Mahmud Efendi'nin kabri, Yahya Bey Mescidi'nin mihrâbı önündedir. bk. Bâdi Efendi, a.g.e., s. 105.

¹³⁷ bk. Oral Onur, Edirne Kitâbeleri, s. 177.

¹³⁸ A. Bâdi, a.g.e., I, 103.

¹³⁹ A. Bâdi, a.g.e., I, 103.

¹⁴⁰ Bâdi Efendi, a.g.e., s. 99; 1310 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 198; Hüseyin Yıldız, a.g.e., 179.

¹⁴¹ Bursalı, a.g.e., I, 141; Vassâf, Kemâlnâme, s. 78.

¹⁴² Ayhan Tunca, "Keşan'ın Tarihi ve Kültürel Değerleri Hakkında", Yöre Dergisi, Nisan-Mayıs 2003, Sayı: 37-38, s. 17.

¹⁴³ bk. Keçecizâde İzzet Molla, Mihnet-i Keşan, İstanbul 1269, s. 44.

¹⁴⁴ bk. A.g.salnâme, s. 198; Hüseyin Yıldız, a.g.e., s. 171; Rıfki M. Meriç, Çoban Ali Tekkesi'ni Uşakî olarak kaydeder. bk. Meriç, a.g.e., s. 13.

¹⁴⁵ 1310 Tarihli Salnâme bu tekkenin hangi tarîkate mensup olduğunu bilinmediğini kaydederken, Hüseyin Yıldız aynı bilgiyi naklederek notunda tekkenin hazîresinde 1131/1719 Aziz Mahmud Hüdâyî'nin medfûn bulunduğunu belirtir. Burada şunu bilmek gerekir ki, Hüdâyî 1038/1623 yılında vefât etmiştir ve kabri Üsküdar'da bizzat kendisinin yaptırdığı türbededir. Dolayısıyla Yıldız'ın Hüdâyî ile ilgili verdiği bu bilgi bir zuhûl eseri olsa gerektir. Kanaatimizce Hüdâyî'nin halifelerinden birinin kabri yanlışlıkla Hüdâyî'ye atfedilmiştir.